

VIAȚA ȘI ACTIVITATEA PROFESORULUI DR. IULIU ORIENT

FILIPESCU ANA MARIA

Preocupările de istorie a farmaciei în țara noastră au un trecut care îmbrățișează aproape o sută de ani.

De la începuturi modeste pînă la nivelul actual al dezvoltării sale în R.S.R., istoria farmaciei a trecut prin transformări profunde. Istoria farmaciei de altă dată prezentată în spiritul obiectivismului burghez a fost înlocuită de istoria farmaciei interpretată pe baza concepției materialiste a istoriei, ajungînd o adevărată știință, parte a istoriei culturii societății omenești.

În țara noastră, preocupările propriu-zise de istorie a farmaciei încep în ultimele trei decenii ale secolului al XIX-lea.

Printre medicii și farmaciștii din țara noastră care s-au dedicat cu pasiune cercetărilor de istoria farmaciei, precum și colecționării unor antichități muzeale farmaceutice se numără și farmacistul profesor dr. Iuliu Orient de a cărui viață și activitate mă ocup în lucrarea de față.

I. Orient, fecund istoriograf al farmaciei, s-a născut la 21 oct. 1869 în comuna Bicicăul Mare, jud. Maramureș. După terminarea claselor elementare și a 4 clase gimnaziale la liceul din Sighet, a pășit în cariera farmaceutică, intrînd ca practicant în farmacie. După trei ani de practică farmaceutică a trecut cu mult succes examenul de practicant, ceea ce a permis admiterea lui la Facultatea de farmacie din Budapesta, obținînd în anul 1891 titlul de licențiat în farmacie. Nu părăsește însă universitatea, lucrînd 1 an (1891—1892) în Institutul de chimie al profesorului Carol Than și Béla Lengyel, precum și în Institutul de bacteriologie al profesorului Iosif Fodor. În acest an a făcut studii asupra măsurării absorbției gazelor, a analizat ape minerale și a efectuat numeroase cercetări bacteriologice. Aceste ultime cercetări au provocat o ordonanță ministerială în problema sterilizării pansamentelor.

În anul 1892 părăsește Universitatea din Budapesta și cumpărînd farmacia din Csetnek, se dedică cu ardoare profesiunii de farmacist.

Munca desfășurată de I. Orient în cadrul farmaciei din Csetnek nu se limitează însă la problemele strict profesionale, el fiind atras de munca de cercetare științifică. În laboratorul de chimie înființat de el în cadrul farmaciei, se ocupă atât cu cercetări științifice, cât și cu probleme ale practicii apropiate, efectuând analize pentru fabrica de hîrtie și de celuloză.

După șase ani de muncă neobosită în farmacie, împins de dorința tot mai vie de a studia și a pătrunde tot mai adînc în tainele științei, I. Orient părăsește farmacia din Csetnek și vine la Cluj, unde reușește să ocupe prin concurs postul vacant de preparator la Catedra de chimie experimentală și analitică, din cadrul Universității, a profesorului R. Fabinyi.

Un an mai tîrziu, în 1899, ocupă tot prin concurs postul de asistent definitiv la Catedra de chimie medicală și analitică, funcție în care își desfășoară activitatea timp de 10 ani.

Este demn de subliniat faptul că acești 10 ani de asistenție la catedra de chimie medicală și analitică, pe lângă munca desfășurată în laboratoare alături de studenți, muncă de care se achita cu mult succes, s-a ocupat și de studii de istoria farmaciei, medicinei și chimiei.

Tot în aceasta perioadă obține doctoratul în științe farmaceutice (1900), se înscrie la facultatea de medicină din Cluj, obținînd în anul 1906 doctoratul în științe medicale. Urmează un curs de medic militar în anul 1909 și călătorește împreună cu profesorul Fabinyi, vizitînd numeroase universități din Germania, Franța, Austria.

În anul 1910, devine prin concurs șef de lucrări definitiv la Catedra de chimie medicală analitică și farmaceutică.

În urma reformei studiului farmaceutic dr. I. Orient a desfășurat o bogată activitate didactică, de-a lungul aproape trei decenii conducînd din anul 1898 pînă în anul 1924 cursurile practicanților de farmacie.

În timpul primului război mondial desfășoară o activitate plină de abnegație ca medic șef chirurg la spitalul Crucii Roșii din Cluj, pentru care i se acordă titlul de medic onorific al orașului Cluj și este decorat de mai multe ori.

Înainte de sfîrșitul primului război mondial, în anul 1917, ocupă prin concurs postul de adjunct definitiv la Catedra de chimie a Universității din Cluj.

În urma cererii sale de a fi numit docent, Comisia însărcinată cu analizarea activității sale a prezentat o dare de seamă din care reiese bogata lui activitate atât pe teren didactic cât și științific. Drept urmare, în noiembrie 1918 Dr. I. Orient este numit docent la chimia medico-farmaceutică.

Ca semn al aprecierii multiplelor sale cunoștințe este însărcinat cu conducerea Institutului de chimie analitică, farmaceutică și medicală.

Anul 1921 aduce activității sale didactice noi preocupări. Pe lângă numirea lui în funcția de conferențiar suplinitor la Catedra de toxicologie a Facultății de medicină și farmacie, este numit și șef de lucrări la Institutul de farmacognozie. Patru ani mai tîrziu, în 1925 devine confe-

rențiar definitiv la catedra de toxicologie, funcție pe care o deține pînă în anul 1932 cînd i se conferă înaltul titlu de agregat onorific.

Ca semn de apreciere a muncii neobosite depuse în toate domeniile în care a activat, în anul 1925 i se acordă decorația românească „Crucea Meritul Sanitar“ clasa I.

Preocupările didactice de îmbunătățire a programei de învățămînt farmaceutic reies din memoriul înaintat Consiliului profesoral al Facultății de medicină și farmacie în septembrie 1931, în care Dr. I. Orient formulează următoarele 2 cereri : 1. să fie avansat la titlul de profesor agregat la Catedra de toxicologie din cadrul Facultății de medicină și farmacie din Cluj și 2. studiul toxicologiei și al elementelor de analiză biologică să fie prelungit de la un semestru la două semestre.

Paralel cu activitatea didactică științifică, dr. I. Orient a desfășurat o susținută activitate muzeologică, fiind un pasionat colecționar de antichități farmaceutice. El a desfășurat o muncă intensă, plină de abnegație, avînd de luptat, după cum singur mărturisește, cu invidia, indolența și ignoranța multor oameni, reușind să înființeze Muzeul farmaciei (1917—1918). Această colecție a fost așezată în cadrul Muzeului din Ardeal, fiind una din cele mai bogate colecții de specialitate din această parte al Europei. Colecția conținea 1500 de obiecte, cele mai vechi datînd din anul 1480. Obiectele colecției au fost grupate de Orient în opt grupe :

I) Instrumente vechi : 1) stelaje ; 2) înscricțiuni ; 3) table.

II) Vase : 1) cositor ; 2) lemn ; 3) pămînt ; 4) maiolică ; 5) faianță ; 6) porțelan ; 7) sticlă.

III) Cărți : manuale, farmacopee, certificate, instrucții, diplome, rețete.

IV) Instrumente pentru prepararea medicamentelor : cîntare, balanțe, greutăți, mojar.

V) Instrumente pentru expedierea medicamentelor.

VI) Echipament pentru laborator : distilatoare, cazane, retorte.

VII) Medicamente : Droguri, medicamente chimice, preparate farmaceutice.

VIII) Instrumente de alchimie.

Această grupare a obiectelor colecției precum și descrierea amănunțită a obiectelor mai valoroase, cum este diploma de farmacist a lui Velits din anul 1760 scrisă pe pergament, a apărut în cadrul lucrărilor Dr-lui Orient „Muzeul de farmacie înființat în cadrul Muzeului din Ardeal“ (1918) și „Istoricul farmaciei din Ardeal“ (1927).

Am insistat mai mult asupra activității sale muzeologice deoarece am considerat că realizarea acestei colecții, constituie una din aspectele cele mai vii ale operei sale, care astăzi, în condiții cu totul schimbate s-a continuat și s-a dezvoltat din plin, colecția lui fiind încadrată în secția de Istoria medicinei și farmaciei a Muzeului de istorie din Cluj.

Concomitent cu activitatea lui didactică și de organizator de colecție muzeală, Dr. Orient a desfășurat o vastă activitate literară pe teren ști-

ințific colaborînd la reviste și publicații românești și străine. A colaborat permanent la „Clujul medical“, „Pharmacia“, „Archiva farmaceutică“ al cărei redactor în 1925 a fost și Orient, precum și la publicațiile străine : „Biological abstracts University of Pensylvania“ (Philadelphia), „Pharmaceutische Monatshefte“ (Wiena), „Revue d'Histoire de la Pharmacie“ (Paris), „The Chemist and Druggist“ (Londra) etc.

Preocupările lui din domeniul istoriei farmaciei din România și al celei universale, ocupă un loc de frunte alături de lucrările lui de strictă specialitate. Rezultatele investigațiilor sale din domeniul trecutului farmaciei de la noi au fost consemnate într-un volum cuprinzător dedicat istoricului farmaciei din Ardeal și Banat (1926), în limba maghiară, precum și în ciclul de articole cu același conținut apărut în Clujul medical (1927), ca apoi să fie publicat și în volum.

În timp ce Orient și-a desfășurat activitatea în cadrul vieții științifice românești din Transilvania n-a încetat să colaboreze și la publicații maghiare din Cluj, ținînd conferințe la Secția medicală a Societății Muzeale Ardelene, care a publicat mai multe studii și articole. Devenit cunoscut datorită lucrărilor sale științifice Dr. Orient este ales membru în numeroase societăți ca : „Societatea de biologie“ din Cluj, „Comisiunea Monumentelor Istorice“ (secțiunea pentru Transilvania) în cadrul căreia este membru în comitet, „Société d'histoire de la médecine“ din Paris, „Société d'histoire de la Pharmacie Toulouse“ (1928), „Gesellschaft für Geschichte der Pharmacie“ (1924) din Berlin. De asemenea a întreținut legături științifice cu Universitatea din Philadelphia, Institutul „Kaiser Wilhelm“ din Berlin etc.

A participat la congresele de specialitate și de istoria medicinei și farmaciei din : București, Nürnberg, Berlin, Viena. A ținut numeroase conferințe, fiind demn de subliniat conferința „Aspectele biochimiei care interesează farmacia“ ținută la Constanța în anul 1929.

După o bogată activitate didactică și științifico-literară, Dr. Orient a fost pensionat la vîrsta de 64 de ani. Moare în anul 1940 de arterioscleroză, regretat de oamenii de știință din țară și de peste hotare care l-au cunoscut și apreciat, de generațiile de studenți cărora le-a fost un exemplu de muncă neobosită.

OPERA

Neobosit cercetător a celor mai variate domenii ale medicinei și farmaciei, Dr. Orient a desfășurat o bogată activitate științifice literară, fapt ilustrat și de numărul considerabil al lucrărilor sale care depășesc cifra de 100. Pentru a avea o privire de ansamblu cît mai clară asupra operei Dr-lui Orient ne am permis să împărțim lucrările lui în mai multe grupe :

1) Studii asupra experiențelor chimice și a noilor aparaturi. Conducînd ani de-a rîndul activitatea studenților în laboratoarele de chimie medicală și analitică din cadrul Universității din Cluj, Dr. Orient s-a preocupat de îmbunătățirea experiențelor chimice și a aparatului de la-

borator, scriind numeroase lucrări. Dintre aceste lucrări amintim : „Solutio Arsenicalis Fowleri viselkedése néhány vasvegyület oldata iránt“ (Comportarea Soluției Arsenicali Fowleri față de unele combinații ale fierului), apărut în „Gyógyszerészközlöny“ (Monitorul farmaceutic ; 1892 Nr. 3 și 4), „Liquor feri albuminati arsenicosi“ (Gyógysz. közl. 1892 Nr. 52).

Invențiile imaginate și realizate de Dr. Orient au fost publicate în articolele : „Új buretatartó“, „O eprubetă nouă“ (Clujul medical, 1922 Nr. 1 și 2), „Uratangens“ (M. kémiai folyóirat, Budapesta 1895 ; Gy. közl.). Această lucrare din urmă făcea descrierea unui aparat cu utilitate atît în practica medicală pentru analiza urinei, cît și în munca de laborator folosindu-se pentru stratificarea a două lichide de densități diferite.

2) Lucrări de bacteriologie.

Lucrările din domeniul bacteriologiei le putem numi pe drept cuvînt, lucrări de debut în literatura științifică ale Dr-ului Orient, deoarece ele au fost concepute în primul an de după obținerea titlului de licențiat în farmacie, perioadă în care a lucrat la institutul de bacteriologie din Budapesta. Amintim lucrările : „Kötőszerek hatóréssz és baktérium tartalmáról“ (Despre eficacitatea și conținutul de bacterii ale pansamentelor) (Gy. K.,) lucrarea apărută și în limba germană în „Pharmaceutische Post“ (Viena 1893) și „A Hivatalos kötőszerek vizsgálata“ (Analiza pansamentelor standard), în care Dr. Orient arată metodele de studiu ale pansamentelor oficiale. Aceste lucrări au avut răsunet în viața medicală a timpului, provocînd apariția unor ordonanțe ministeriale care reglementa problema sterilizării pansamentelor.

3) Lucrări de chimie farmaceutică.

Dintre cele mai importante lucrări de chimie farmaceutică amintim : „Chininum lygozinatum“ (apărută și în limba germană) (Gy. K.) și (Ph. Post), care analizează proprietățile chimice, fizice, fiziologice și bacteriologice ale medicamentului Chininum lygozinatum. „Natrium lygozinatum alkalmazása a boranalizisben“ (Aplicarea lygozinatului de Na în analiza vinului), care a constituit lucrarea de disertație a lui Orient pentru obținerea titlului de Dr. în farmacie (1900). Ea se ocupă cu particularitățile de acțiune ale substanței natrium lygozinatum în relație cu diferite soiuri de vin, pe baza cărora se pot trage concluzii asupra vîrstei vinului și a eventualelor falsificări. Studierii aceleiași substanțe este dedicată și lucrarea „Natrium lygozinatum kémiai vizsgálata“ (Analiza chimică a lygozinatului de Na, Gyógysz, ért., Pharm. post). „Az arsen kimutatására vonatkozó kémiai diszkuciók“ (Discuții chimice despre identificarea As-lui, Gyógyászat, Budapesta, 1906) este o lucrare de completare a studiului lui Z. Vámosi despre proprietățile arsenului. „Néhány gyógyszerül használt szénvegyület oxidálhatósága ferichlorid-dal“ (Oxidabilitatea cu Fe Cl₃ a unor combinații organice folosite ca medicamente). Stabilește oxidabilitatea combinațiilor fenolului și anilinei în relații cu clorura ferică. Deoarece reacțiile de oxidare au un rol important în apărarea organismului împotriva toxicelor, lucrarea a pre-

zentat mare importanță. „Növényi kivonatok nitrát reakciójának jelentősége“ (Importanța reacțiunii nitrice a extractelor vegetale, Gy. K., Ph. Post., Chemische Zentral Viena), lucrare în care Orient determină conținutul în nitrát a extractelor plantelor din familia Solanacee, în comparație cu unele plante utilizate ca droguri medicamentoase, care își pierd nitrátii din compoziție în timpul proceselor de uscare datorită proceselor enzimatică care duc la distrugerea lor. Bazându-se pe această observație el propune ca metodă de depistare a falsificării unor plante prin înlocuirea lor cu altele, reacția pentru determinarea conținutului în nitrátii.

4) Lucrări medicale.

Dr. I. Orient cercetător neobosit în domeniul științelor farmaceutice a fost atras și de cele mai variate și arzătoare probleme ale științei surori, medicina. Ilustrarea acestei afirmații își găsește expresia în studiile lui asupra cancerului. În această problemă amintim lucrările: „A rák új gyógykezelése hystoforetikus uton“ (Tratamentul nou al cancerului pe cale hystoforetică, Revista Med. 1935) și „Contribuțiuni critice la procedeul Lehmann—Facijs pentru depistarea cancerului prin proba cu ninhidrină“ (Revista „Cancerul“ Nr. 2, 1925). Tot domeniului medical îi aparține și lucrarea „A C vitamin jelentősége az orvosi gyakorlatban“ (Importanța vitaminei C în practica medicală, 1937). Menționăm că deja în 1912, în cadrul unei ședințe la Catedra de chimie medicală și analitică Dr. Orient a ținut conferința intitulată „Rezultatele din ultimii 8 ani în cercetarea vitaminelor“ în care el a analizat vitaminele din punct de vedere chimic, biologic și fiziologic, atrăgând totodată atenția asupra importanței lor viitoare în practica medicală și farmaceutică. După 14 ani de la această conferință apare lucrarea citată mai sus dedicată exclusiv analizării vitaminei C, în care accentuează importanța acestei vitamine indispensabile organismului. Orient face o prezentare a scorbutului, boala produsă de lipsa vitaminei C, arătând istoricul și simptomele produse de avitaminoza C. Prezentarea acestei boli este urmată de clasificarea vitaminelor, apoi autorul trece la studiul amănunțit al vitaminei C, arătând și istoricul descoperirii ei, precum și a sintetizării vitaminei C de către profesorul Szentgyörgyi. La sfârșitul lucrării el arată larga utilizare a vitaminei C în practica medicală în cazul numeroase boli și marea ei importanță în medicația copiilor și a gravidelor.

5) Manuale.

Printre multiplele preocupări ale Dr. Orient un loc important îl ocupă și aceia a îmbunătățirii învățămîntului farmaceutic superior.

Prin manualele sale de specialitate, care evidențiază cunoștințele sale temeinice, spiritul practic, orizontul larg de gândire el a încercat să ajute tineretul curios în aprofundarea cunoștințelor profesionale.

Dăm mai jos lista manualelor sale: „Pharmacognozia“ (Budapesta, 1921, 379 p., 89 figuri); „Gyógyszerészi műtan“ (Cluj, 1902, ed. I 138 pag., 2 fig., ed. II Cluj, 1907, 142 pag., 4 fig.); „Az orvosi receptek kel-lékei és elbirálásai“ (Formularea și critica rețetelor medicale, Cluj, 1914, 60 pag.); „Rövid bevezető a kísérleti kémia alapvonalaiába“ (Scurtă în-

introducere în bazele chimiei experimentale, partea I, Cluj, 1918, 82 pag., 2 fig.); „Scopul și definiția chimiei farmaceutice“ (Cluj, 1918, 16 pag.). Această ultimă lucrare a constituit teza pentru obținerea titlului de docent în anul 1918.

6) Lucrări din istoricul medicinei, farmaciei și chimiei. I. Orient a fost atras de istoricul farmaciei și medicinei întreprinzând cercetări neobosite care au avut ca rezultat lucrări valoroase în acest domeniu, precum și înființarea unei colecții de istoria farmaciei la Cluj.

Abordarea problemelor de istoria medicinei, dar mai ales ale trecutului farmaciei și chimiei au stat în centrul preocupărilor sale. Ele au stîrnit de timpuriu interesul lui I. Orient, care începînd din 1895 publica numeroase articole, studii și lucrări medico- și farmaco-istorice. Putem afirma fără să exagerăm că istoria farmaciei a devenit preocuparea lui permanentă, a cultivat această ramură a istoriografiei culturii cu multă tragere de inimă și devotament. Unele din lucrările lui istorice au dobîndit un renume bine meritat, ele constituind contribuții valoroase la o mai bună cunoaștere a trecutului farmaciei din Transilvania și Banat.

Trecînd în revistă lucrările farmaco-istorice ale lui Orient, constatăm că între anii 1895—1918 a publicat circa 15 scrieri de acest gen dedicate trecutului alchimiei în Transilvania. În această perioadă Orient a fost preocupat, după cum am văzut și în capitolul precedent, și de problemele ale muzeologiei farmaceutice, în care domeniu el a fost un deschizător de drumuri, un precursor al realizărilor de mai tîrziu.

Una din lucrările cele mai valoroase ale lui I. Orient, publicată între cele două războaie mondiale este „Az Erdélyi és Bánáti gyógyszerészet története“ (Istoricul farmaciei din Transilvania și Banat) apărută la Cluj în 1926. Concomitent el a prelucrat materialul adunat și aranjat, într-un ciclu de articole prezentate în paginile revistei „Clujul medical“ în numerele din anii 1925—1927. Ele au fost apoi publicate într-un volum intitulat „Istoricul farmaciei din Ardeal“ (Cluj, 1927, 176 pag.), ca mai tîrziu în 1930 să fie publicate și în limba germană la Berlin, sub titlul de „Aus pharmaceutischer vergangenheit Siebenburgens“ (Din trecutul farmaceutic al Transilvaniei). Ea reprezintă un rezumat al lucrărilor amintite mai sus. Lucrarea este împărțită în 10 capitole. Partea introductivă a lucrării prezentate în rîndurile anterioare ne conduce în urmă cu milenii, dezvăluîndu-ne începuturile farmaciei și medicinei, ale căror leagăn se dovedesc a fi țările orientului apropiat. Aceste cunoștințe survin de la egiptologii Ebers și Layard. Consulul francez Bosrah M. de Sarzec a descoperit în orașul Telloc (înainte Logos) o bibliotecă datînd din anul 2700 înainte e.n., care conține 33.000 tabele. Din aceste tabele s-a aflat de existența templului lui Nebo în cadrul căruia a funcționat un spital, s-au preparat medicamente și unde s-a format o școală medicală.

Prototipul farmaciei ca instituție îl găsim în cultura Egiptului în cadrul templelor. Partea templului, numită de Ebers „camera Am“, era locul unde se tratau bolnavii și unde se preparau medicamentele pe baza

rețetelor, fapt dovedit din cele 170 de rețete cuprinse în papirusurile muzeului din Berlin.

În continuare Dr. Orient își împarte materia expusă în capitole precum urmează :

Cap. I „Epoca romană“.

Acest capitol constituie o scurtă privire asupra cunoștințelor medicale și farmaceutice ale romanilor însușite de la greci odată cu întreg tezaurul culturii grecești.

Practicarea medicinei și farmaciei era efectuată în general de medici greci, fiind considerată ocupație nedemnă de un cetățean roman. Medicamentele erau preparate și vândute de medici, dar în afara lor existau și așa-numiții „Rhizotomi“ (tăiaători de plante) și „herbarii“, care adunau și vindeau plante medicinale. Mai târziu apar „farmacopole“ cari erau negustori de medicamente.

Cap. II. „Timpul daciei romane“.

Acest capitol nu este suficient documentat din cauza puținelor date istorice existente despre daci, în timpul lui Orient.

În urma săpăturilor arheologice și a descrierilor din epoca împăratului Traian aflăm despre existența „valetudinarium“-urilor (spitale militare) și despre gradul de dezvoltare al științelor medicale și farmaceutice în epoca romană a Daciei. Pe teritoriul fostului imperiu roman s-au găsit numeroase sigile aparținând medicilor oculiști numite „signacula oculariorum“. Astfel de sigile s-au găsit și la noi la Apulum (Alba Iulia).

Receptura medicilor romani era destul de variată, medicamentele fiind împărțite în simple și compuse, externe și interne.

Cap. III. „Epoca huno-maghiară“.

Orient consideră că hunii nu au contribuit la îmbogățirea culturii medicale din Transilvania, ei crezând în magi și în puterea mistică a anumitor cifre la prepararea medicamentelor.

Cap. IV. „Rolul ordinilor călugărești“.

Cînd în anul 1000 ungurii au trecut la creștinism, locul magilor a fost ocupat de călugării Benedictini. Mînăstirile înființate de ei au fost focare de cultură medicală, locuri de practicare a medicinei și farmaciei, ei fiind adepții școli medicale din Salerno și Monte-Cassino. După ei au venit în țară și alte ordine călugărești care au înființat mînăstiri înzestrate și cu farmacii în orașele : Cluj, Brașov, Sibiu etc.

Colonizarea țăranilor germani din Luxemburg și Lotaringia în Transilvania în jurul anului 1150, a dus la înființarea orașelor : Turda, Aiud, Sibiu, Sighișoara, Mediaș, Bistrița, în care s-au înființat spitale cu farmacii sub conducerea cavalerilor Ioaniți.

Știința medicală nu era separată de cea farmaceutică. Cu timpul medicii au trecut prepararea medicamentelor elevilor lor care au devenit farmaciști. Ei făcea parte din corporația băcanilor, apoi au format corporații separate, avînd ucenici și calfe. Apar farmaciile publice supravegheate de consiliile orășenești.

Cap. V. „Humanismul. Epoca lui Paracelsius“.

Secolul XVI. este secolul umanismului, epocă în care învățați luminați înlătură tradițiile anchilozate urmate secole de-a rândul în domeniul medicinei și farmaciei, înlocuindu-le cu principii noi, științifice.

Între reformatorii științelor medicale un loc important îl ocupă medicul elvețian Paracelsius, care introduce în medicină iatrochimia, rezolvând problemele medicale pe baza rezultatelor obținute în chimie. Însemnătatea teoriei lui Paracelsius s-a manifestat în cunoașterea influenței medicamentelor chimice asupra organismului omenesc. El întrebuintează otrăvurile ca medicamente, indicând folosirea mercurului în tratamentul sifilisului.

Secolul XVI aduce o îmbogățire a științelor farmaceutice în special a farmacologiei, totodată se înființează farmaciile orășenești cu farmacist angajat și plătit de oraș.

Cap. VI. „Farmacia Ardeleană în timpul principatului și a războaielor cu turcii“.

În timpul principatului farmaciile erau proprietate orășenească, farmacistul fiind angajat fie cu leafă fixă plătită de oraș, sistem folosit în majoritatea orașelor, fie rămânându-i câștigul obținut prin vânzarea medicamentului, cazul orașului Sibiu. Farmacistul lua în primire farmacia prin inventar. Puținele inventare care s-au păstrat constituie documente importante pentru cunoașterea medicamentelor și a instrumentelor folosite în acel timp. De la prima farmacie din Transilvania înființată în anul 1494 în Sibiu, s-au păstrat 2 inventare de la începutul sec. al XVI-lea, respectiv din anii 1531 și 1538 și al treilea din anul 1580.

Inventarul din anul 1531 s-a păstrat parțial cuprinzând 9 grupe de medicamente. Gr. I este intitulat „Species“, dar nu cu înțelesul de astăzi al cuvântului, ea cuprinzând drogurile și preparatele simple cele mai des întrebuintate. Gr. II „Pilule“ ; Gr. III „Trochiști“ ; Gr. IV „Laxative“ ; Gr. V cu titlul greșit de „Conservancia“, grupă care nu figura în luminarele timpului ; Gr. VI „Siropuri“ ; Gr. VII „Alifii“ ; Gr. VIII „Uleuri“ ; Gr. IX „Rotule“.

Inventarul în continuare atrage atenția asupra posibilității de a falsifica praful de perle, care intra în compoziția medicamentului „Dymargarit“ cu praf de sticlă. După această notă inventarul se întrerupe, restul fiind pierdut. În comparație cu medicamentele înscrise în „Lumen apothecarorum“, numărul redus de medicamente trecut în acest inventar ne dezvăluie slaba înzestrare a farmaciilor acelor timpuri, ale căror venituri erau aduse de articolele de cofetărie și ceara de sigil, care se vindeau tot în cadrul lor.

Inventarul din anul 1580 conține pe lângă cele 251 de specii și cărțile aflate în farmacie a căror listă o reproducem mai jos : „Dyspensatorium Nicolai et Platear de simplicibus“, „Tractatus Iohann filii Serapis“, „Practica Joh. Anglici“, „Liber de chirurg Petri de Bononia“, „Liber i Canon Avicen“, „Iohannes Mesue“, „Cannones Plyni secundi naturas historii libb.“, „Tractatus primus Breuiary Joh. filii Serap“. Acest

capitol al inventarului constituie un indicator prețios cu privire la izvoarele științifice după care se ghidau farmaciștii secolului XVI-a în prepararea medicamentelor.

În secolul al XVI-lea iau ființă comisii pentru controlul farmaciilor, formate din medici și farmaciști, însă datorită cunoștințelor reduse de chimie, controlul era formal.

Cap. VII. „Reformațiunea. Cumpărăturile de medicamente ale principelui Bethlen. Inventarul farmaciei din Alba Iulia a principelui Rákóczi—Apafy“.

a) Numărul redus al medicilor, superstițiile înrădăcinate în popor și numeroasele epidemii caracterizează situația sanitară a secolului al XVII-lea. Deoarece medicii se stabileau în orașe, sau erau angajați de nobili ca medici de casă, marea majoritate a populației rămâne la chere-mul vracilor, doftoroaielor, descântătoarelor și bărbierilor. Familiile nobile angajau și farmaciști cari pe lângă prepararea de medicamente se ocupau și cu vindecarea.

b) Date farmaceutico-istorice din curtea principelui ardelean Gavril Bethlen de prin anii 1619—1626.

Indicații valoroase pentru istoria farmaciei ardelenesti reies din cărțile de socoteli ale cumpărăturilor principelui ardelean Bethlen făcute în Viena, Praga, Constantinopol, Veneția, Belgrad. Datorită sănătății subrede a soției sale principele i-a oferit, după moda timpului, o farmacie portativă care în afară medicamentelor conținea și cosmetice și mult apreciată „teriaca“, medicament universal folosit atât intern cât și extern, cu o componentă foarte numeroasă și variată, ale cărei elemente de bază îl constituiau opiu și carnea de viperă.

c) Inventarul farmaciei din Alba-Iulia a principelui ardelean Gh. Rákóczi al II-lea (1630—1660).

Inventarul întocmit la cererea principelui Gh. Rákóczi al II-lea cu ocazia schimbării farmacistului, enumeră 643 de medicamente existente în farmacie la care s-au adăugat 92 medicamente și instrumente aduse de noul farmacist.

Importanța farmaco-istorică a inventarului rezide din varietatea medicamentelor care astăzi nu se mai utilizează. Dintre acestea amintim : „mumia“ sau praful de mumie, utilizat contra epilepsiei, tusei etc., pietrele prețioase folosite intern, sau ca amulet, grăsimea de om, de urs, de cerb, ceara de cadavru din cimitirul Parisului (cea mai prețioasă era cea de la oamenii executați pe eșafod și care se numea „adeps hominis“).

În cadrul inventarului întâlnim și speciile care, spre deosebire de cele înscrise în inventarul farmaciei sibiene din anul 1531, sînt amestecuri de ceaiuri. Totodată constatăm lipsa utilajului specific farmaceutic, folosindu-se vase de bucătărie.

Cap. VIII. „Farmacia ardeleană pe timpul contrareformației, decăderea autonomiei principatului din Ardeal și timpul domniei austriece“.

După subordonarea Transilvaniei supremației imperiului austriac s-au luat unele măsuri pentru îmbunătățirea situației sanitare, dintre

care amintim : reglementarea practicii medicale și farmaciei, îmbunătățirea situației medicilor și farmaciștilor, prigonirea vrăjitoriei, înființarea la Cluj în anul 1775 a unei școli medico-chirurgicale, înmulțirea numărului de farmacii etc. Astfel între anii 1700—1750 numărul farmaciilor crește de la 4 la 16, înființându-se farmacii în orașele Brașov, Sighișoara, Orăștie, Cluj, Timișoara, Sibiu, Făgăraș, Oradea, Carei Mari.

Pentru reglementarea prețurilor medicamentelor are loc în 5 mai 1755 la Sibiu convocarea unui consiliu sanitar la care au fost invitați și farmaciști din Cluj. Respectarea prețurilor stabilite de taxă devine obligatorie în anul 1780.

Pentru pregătirea și controlul medicamentelor „Dispensatoriile“ sînt înlocuite cu „Farmacopeele“, care devin obligatorii. Prima farmacopee a fost elaborată de guvernul austriac în anul 1729 sub denumirea de „Dispensatorium pharmaceuticum“ devenind obligatoriu și în Transilvania. Ea s-a retipărit în anul 1765. Este înlocuită în anul 1774 de „Pharmacopea Austriaca Provincialis“, care a fost luată în considerare și de principatele Române, împreună cu taxa apărută la 1786 în Viena.

Cap. X. „Renașterea farmaceutică“.

Datorită dezvoltării impetuoase a chimiei, care a dus la îmbogățirea arsenalului farmaceutic cu multe medicamente de origine chimică, de asemenea datorită înființării în 1872 a Universității din Cluj în cadrul căreia se studia și farmacia, secolul XIX este numit de Orient secolul renașterii științelor farmaceutice în Transilvania.

Pentru sprijinirea materială a farmaciștilor, și pentru stimularea muncii științifice a acestora se înființează asociații profesionale, apar diferite reviste de specialitate. Astfel în 1922 a luat ființă „Asociația farmaciștilor din Ardeal și Banat“ de al cărui resort științific aparținea revista „Archiva farmaciei“ redactată în anul 1925 de Dr. Orient. Tot în anul 1922 au apărut revistele „Pharmacia“ și „Revista farmaciei“, a doua devenind din anul 1926 revistă bilingvă apărînd și în limba maghiară.

Lucrarea Dr. Orient, al cărei rezumat l-am schițat în rîndurile de mai sus, a fost prima încercare izbutită de a sintetiza datele istorice referitoare la trecutul farmaciei în Transilvania și Banat. Ea conține bogate informații, multe inedite, despre farmacia din trecut. Interpretarea datelor archivistice oglindește o temeinică cunoaștere a trecutului farmaciei în general și în special al celei din Transilvania. Un merit al Dr. Orient este faptul că expunînd istoricul farmaciei din Transilvania și Banat, n-a pierdut din vedere nici referirile la trecutul farmaciei românești din Moldova și Muntenia.

Lucrarea amintită a Dr. Orient, constituie o contribuție valoroasă la cunoașterea culturii farmaceutice din țara noastră, ea fiind o sursă utilă și astăzi pentru cercetătorii trecutului farmaciei de la noi.

Lucrarea s-a bucurat de o largă răspîndire în toată țara atît prin publicarea ei în „Clujul Medical“ (1925—1927), una din cele mai răspîndite reviste medicale în deceniile cuprinse între cele două războaie mondiale, cît și prin tipărirea ei în volum (1927).

După anul 1919 în cursul activității sale didactice la Facultatea de farmacie a Universității din Cluj, Dr. Orient a participat la viața științifică românească, care implicit l-a îndreptat spre abordarea unor probleme legate de trecutul farmaciei românești. Este de notat că încă în lucrarea sa mai amplă „Istoricul Farmaciei din Ardeal“, el a avut în vedere și înglobarea unor informații istorice referitoare la dezvoltarea farmaciei românești din Principatele române înainte de unire, precum și din România de după 1859.

Primul său articol dedicat trecutului farmaciei românești a fost „Die Geschichte der Pharmacie des Altrechs Rumänien“, care a apărut în nr. 30 din 1929 al revistei vieneze „Pharmaceutischen Post“. În acest articol, Dr. Orient a făcut o schiță succintă a dezvoltării farmaciei în vechea Românie, avînd grijă să se prezinte și trecutul farmaciei din Dobrogea. La întocmirea articolului el s-a inspirat din operele unor istorici români (Iorga, Angelescu) și străini.

Continuînd aceste preocupări Orient publică în 1935 în revista „Pharmacia“ (nr. 23—24 din 1935) din Cluj, un articol dedicat istoricului farmaciei din România. Inspirîndu-se din mai multe surse istorice românești, cum au fost lucrările lui N. Iorga, N. Angelescu, V. A. Urechea, Dr. Orient dă o sinteză succintă asupra dezvoltării farmaciei din România. Astfel amintește legăturile comerciale ale genovezilor din Crimeea, care au jucat un rol în comerțul cu medicamente în țările noastre. Explică originea termenului de șpițer și arată că farmaciștii din secolul al XIV și al XV-lea, se ocupau pe lângă vînzarea drogurilor și cu aceia a diferitelor condimente și vinuri. Amintește că printre vindecătorii timpului se numărau și femeile descîntătoare, în timp ce la curțile domnești, alături de medici invitați din străinătate, găsim și farmaciști. Domnitorii se aprovizionau cu medicamente din orașele transilvane mai apropiate. Se știe că Petru Rareș și Constantin Brîncoveanu aveau la dispoziția lor și farmaciști de curte. Trecînd la înființarea spitalelor din București și Iași, Dr. Orient arată că apariția acestor instituții au dat impuls dezvoltării farmaciei românești. De la înființarea lor, spitalele au fost înzestrate și cu cîte o farmacie. Către sfîrșitul sec. XVIII-lea apar în orașele românești și farmacii publice. Astfel, prima farmacie publică la București se înființează în deceniul al VIII-lea al secolului al XVIII-lea de către Hagi Chiriac Arbut, iar la Iași în 1793 de către Ioan Lochmann, fost farmacist al curții. Odată cu înmulțirea farmaciilor, înainte de toate la București, s-au luat măsuri în vederea controlului farmaciilor, care se făcea de către Comisia Sanitară.

Orient arată că în ce privește stabilirea prețurilor la medicamente s-a ținut cont de taxa farmaceutică austriacă din 1785. Totodată s-a luat măsuri cu privire la asigurarea calității medicamentelor, controlul cărora era executat de către primul medic al țării. Autorul observă și că la noi în sec. al XVIII-lea și la începutul celui de-al XIX-lea s-a întîmplat ca farmacistul să se ocupe cu vindecarea.

Deși „Istoricul farmaciei din România“ este un articol modest, datorită faptului că s-a publicat concomitent și în limba maghiară în ace-

lași număr al revistei „Pharmacia“, a avut menirea să facă cunoscut, cel puțin în linii mari, dezvoltarea farmaciei Românești, cititorilor în limba maghiară. Este demn de amintit că de la apariția articolelor farmacistului bănățean Gh. Oprea, publicate în 1905—1906 în „Gyógyszerészértésítő“ din Budapesta sub titlul de „Románia gyógyszerészetének multjából“ (Din trecutul farmaciei Românești), articolul amintit a lui Orient a fost primul dedicat popularizării în limba maghiară a trecutului farmaciei Românești.

În aceeași ordine de idei trebuie să subliniem continuarea străduinței lui Orient de a face cunoscut și străinătății, unele aspecte importante ale trecutului farmaciei din România. Acestei năzuințe i-au corespuns articolele sale în limba franceză „La pharmacie en Transylvanie a l'époque daco-roumaine“ (1929) și „Travaux medico historiques provenant de la dacie-romaine“ (1925), apărute amîndouă în „Bulletin de la Société de la Pharmacie“ din Franța. În articolul amintit Orient prezintă mărturiile rămase din vechea limbă a dacilor și reproduce în parte acele denumiri dacice de plante care sînt de interes farmaceutic. În acest domeniu Orient citează pe Lattyak și Tomasec, care au studiat denumirile dacice ale plantelor medicinale. În continuare Dr. Orient trece la analizarea (după prof. Dr. V. Bologa) a ștampilelor de oculiști găsite în țara noastră, care prezintă un mare interes și din punct de vedere farmaco-istoric.

Istoriograf fecund al farmaciei, Dr. Orient a fost totodată și un pasionat cercetător al istoricului chimiei. Începînd din anul 1900, publică numeroase articole și studii din istoria alchimiei. Astfel, în 1900 publică în revista vieneză „Pharm. Post“ articolul „Beiträge für Geschichte der Alchemie in Ungarn“ (Contribuții la istoricul alchimiei în Ungaria), articolul care este ulterior dezvoltat și publicat în revista „Orvos-term. tud. értesítő“ sub titlul „Adalék az alchémia történetéhez Magyarországon“ publicat în limba germană în Pharm. Post, 1904, nr. 19.

Tot în această perioadă Dr. Orient ține o serie de conferințe închinete vieții și activității celor mai renumiți alchimiști, medici și naturaliști ardeleni și maghiari, ulterior reunite în volumul „Fejedelmi alchimisták. Magyar orvosok és természetvizsgálók“ (1907, 171 pag.). În urma studierii alchimiei din Transilvania Dr. Orient publică în anul 1927 articolul „Erdélyi alchimisták“ (Alchimiștii ardeleni) în Erdélyi irodalmi szemle, și valoroasa lucrare „Erdélyi alchimisták. Bethlen Gábor fejedelm alchimiája“ (Alchimiști Ardeleni. Alchimia principelui Bethlen Gábor) Cluj, 1927, apărută și în limba germană la Cluj.

Această lucrare cuprinde, pe lîngă prezentarea vieții și lucrărilor unor renumiți alchimiști ardeleni ca: Ioannes a Transilvania (1463—1500), Nicolaus Olahus (1491—1568), Nicolae Melchior (sfîrșitul sec. XV), Daniel de Transilvania (sec. XVI), Banfy Hunnadies (sec. XVII), Iosif Salabszky (sec. XIX) etc., și lucrarea de alchimie a principelui ardelean Bethlen Gabor care a trăit în prima jumătate a secolului XVII, scrisă în limba germană de vistiernicul său S. Csáki.

Orient însoțește lucrarea principelui Bethlen, lucrare care ne dezvăluie principiile de bază ale alchimiei și ne introduce în tainele pre-

parării pietrei filozofale, cu comentarii menite să ușureze înțelegerea ei. El dă numeroase explicații pentru înțelegerea diferitor expresii și simboluri proprii alchimiei.

În afara lucrărilor prezentate mai sus Dr. Orient a mai publicat o serie de scrieri referitoare la diferite aspecte ale trecutului farmaciei cum a fost, de pildă, aceea dedicată medicamentelor empirice folosite de popor, sau cu privire la spitalele și farmaciile înființate de diferitele ordine călugărești din Transilvania. Dintre scrierile sale nu lipsesc nici acelea închinată unor renumiți oameni de știință, cum a fost O. Wartburg, sau Szentgyörgyi. În legătură cu acestea trebuie să scoatem în evidență străduințele lui Orient în vederea lărgirii orizontului cultural al medicilor și farmaciștilor.

Dr. Iuliu Orient a fost un neobosit și entuziast cercetător al trecutului farmaciei. Opera lui dedicată istoriei farmaciei și chimiei, care cuprinde 71 de titluri, scrieri realizate între anii 1895—1938, constituie o valoroasă contribuție la dezvoltarea istoriografiei acestor științe de la noi.

Prin activitatea lui desfășurată după 1918 în România, Dr. Orient și-a înscris numele în istoriografia farmaceutică românească.